

Het rapport “De Wet Bescherming Persoonsgegevens (2001)” belicht de cruciale waarde die deze dossiers hebben voor het wetenschappelijk historisch onderzoek. Aangetoond wordt dat de geldende wetgeving geen beletsel vormt om deze dossiers te bewaren en te zijner tijd beschikbaar te stellen aan onderzoekers. Bij grote bestanden verdient het aanbeveling een bij voorkeur a-selecte steekproef te nemen. Dit rapport is een vervolg op een in 2001 gepubliceerd rapport getiteld “Het zwarte gat” en geschreven in opdracht van: het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, DIVA Erfgoedkoepel voor de documentaire informatievoorziening en het archiefwezen en het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. In het voorjaar van 2003 zal er een studiedag plaatsvinden over de wijze waarop archivariissen en andere informatiebeheerders dit probleem het beste aan kunnen pakken. Voor meer informatie kunt u zich wenden tot: Ton Kappelhof, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Den Haag, tel. 070 – 315 64 34 of ton.kappelhof@inghist.nl

*Copyright Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, A.C.M. Kappelhof, Den Haag
oktober 2002*

**De Wet Bescherming Persoonsgegevens (2001)
en de selectie en bewaring van persoonsdossiers**

**Amsterdam/Den Haag, mei 2002
A.C.M. Kappelhof
D. Rigter**

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	Opdracht	4
3.	Een zwart gat	4
4.	Achtergrond	5
4.1	Wetten	5
4.2	Actoren	5
4.3	Belangen	6
5.	Selectie van archieven	6
6.	Persoonsdossiers	8
6.1	Selectie van persoonsdossiers	8
6.2	De effecten van de WBP	8
6.3	Ervaringen met de steekproefmethode	11
7.	De rol van historici	15
8.	Conclusie	16
	Verantwoording	17
	Bijlage 1	19
	Bijlage 2	24

1. Inleiding

Met de invoering van de Wet Bescherming Persoonsgegevens per 1 september 2001 zijn aan de verwerking van persoonsgegevens (en niet alleen meer de registratie ervan) voorwaarden verbonden. Dit heeft ook consequenties voor de selectie en bewaring van persoonsdossiers en het gebruik daarvan voor historisch wetenschappelijk onderzoek. In februari 2001 verscheen als reactie op de toen aanstaande invoering van de wet, 'Een zwart gat in ons collectieve geheugen? Het belang van persoonsdossiers voor het wetenschappelijk onderzoek'. Een van de suggesties in dit rapport is de steekproefmethode te gebruiken om persoonsdossiers voor toekomstig onderzoek te behouden. Dit rapport, geschreven in opdracht van de vereniging voor de Documentaire Informatievoorziening en het Archiefwezen (DIVA), het Internationaal Instituut Sociale Geschiedenis (IISG), het Instituut Nederlandse Geschiedenis (ING) en het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (KNHG), wil een antwoord geven op de vraag of de steekproef juridisch mogelijk en praktisch haalbaar is, en zo ja, hoe dit onderdeel van de bewerking van een archief het beste in de selectieprocedure kan worden ingepast.

Het rapport begint met een samenvatting van het eerdere rapport 'Een zwart gat', gevolgd door een overzicht van actoren en hun belangen bij de problematiek rond persoonsdossiers. Daarop volgen de gang van zaken rond de selectie van archieven, de effecten van de invoering van de Wet Bescherming Persoonsgegevens en tot nu opgedane ervaringen met de steekproefmethode.

Uit de conclusie blijkt dat er juridisch geen bezwaren zijn tegen het gebruik van de steekproefmethode bij het selecteren en bewaren van persoonsdossiers en worden aanbevelingen gedaan hoe in de praktijk te werk te gaan.

Dit rapport handelt voornamelijk over persoonsdossiers. Het begrip persoonsgegevens heeft een veel ruimere strekking.

2. Opdracht

Dit rapport moet antwoord geven op de volgende vragen:

In hoeverre staat geldende regelgeving, onder andere de Wet Bescherming Persoonsgegevens (2001), toe dat een steekproef wordt genomen uit bestanden van persoonsdossiers en dat de steekproef vervolgens, al of niet onder beperkende voorwaarden, ter beschikking wordt gesteld aan wetenschappelijk onderzoekers?

Op welke wijze zou een dergelijke steekproef getrokken moeten worden?

Bij het laatste dienen de belangen van het wetenschappelijk onderzoek en de uitvoerbaarheid gezien vanuit het oogpunt van de archiefbeheerder met elkaar in balans te zijn.

3. Een zwart gat

‘Een zwart gat’ gaat uit van de volgende stellingen:

De huidige regelgeving leidt er in de praktijk toe dat de meeste persoonsdossiers betrekkelijk kort na hun afsluiting en masse worden vernietigd.¹ Deze dossiers bevatten echter vaak unieke informatie en zijn dus onmisbaar voor het wetenschappelijk onderzoek.²

Openbaarheid van bestuur, nadruk op het historisch erfgoed en bescherming van de privacy staan op gespannen voet met elkaar.³

Met betrekking tot de vernietiging van persoonsdossiers wordt in ‘Een zwart gat’ de volgende situatie geschetst:

‘Op grond van vigerende wet- en regelgeving (Archiefwet 1995, Wet op de Geneeskundige Behandelovereenkomst) worden de persoonsdossiers 10 jaar na overlijden of laatste contact verplicht vernietigd. Dossiers van sociale diensten moeten volgens de Wet-Boeten sinds 1997 20 jaar worden bewaard, teneinde fraude op te kunnen sporen. De per 1 september 2000 [werd 1 september 2001, DR] van kracht geworden Wet Bescherming Persoonsgegevens, die in overeenstemming is met een Europese richtlijn, gaat in bepaalde opzichten verder dan de oudere voorschriften en zal de archiefbeheerders dwingen diverse aanvullende maatregelen te nemen. Deze wet verbiedt elke verwerking van zogenaamde bijzondere gegevens op een wijze die onverenigbaar is met de doeleinden waarvoor zij zijn verkregen (het z.g. doelbindings-criterium).

[...] Om het onderzoek niet te zeer te belemmeren bepaalt een uitzonderingsartikel (art. 23) dat de persoonsgegevens voor wetenschappelijk onderzoek mogen worden gebruikt, als dit onderzoek een “algemeen belang” dient. Historisch onderzoek en de publicatie daarvan is volgens de memorie van toelichting op de wet en een zeer recent vonnis van de president van de Rechtbank te Arnhem in het algemeen belang. Op deze uitzondering gelden wel enkele beperkingen waarbij het al langer gehanteerde criterium van de evenredigheid van toepassing is. De persoonlijke levenssfeer van betrokkene mag niet onevenredig worden geschaad. De archiefbeheerder moet het onderzoek toetsen en bepaalt ook welke schade onevenredig is. We mogen aannemen dat de procedure om toegang te krijgen tot persoonsgegevens nog tijdrovender zal worden en dat deze door onderzoekers vaak als een extra barrière ervaren zal worden. Vooral voor de in Nederland talrijke kleine archiefdiensten betekent de toepassing

¹ ‘Een zwart gat in ons collectieve geheugen? Het belang van persoonsdossiers voor het wetenschappelijk onderzoek’, p. 1

² Ibidem, p. 4

³ Ibidem, p. 6

van deze wet (toetsen, nagaan of personen nog in leven zijn etc.) veel extra werk, waarvan het maar de vraag is of zij dit aankunnen.

[...] Persoonsdossiers zijn vaak zeer omvangrijk en vreten kilometers archiefruimte. Banken en verzekeraars weten daarvan mee te praten. De kosten van archiefruimten en zeker die van archiefbewaarplaatsen (ruimten bestemd voor permanente bewaring van archiefbescheiden) zijn hoog en de bouw of uitbreiding van archiefruimten is voor een politiek ambtsdrager, een wethouder of gedeputeerde, niet aantrekkelijk omdat de media in dergelijke zaken doorgaans niet geïnteresseerd zijn en de politiek er dus niet mee kan 'scoren'. Veel archiefdiensten zitten dan ook thans met een depotprobleem. Een onlangs verschenen institutioneel onderzoek naar het gevoerde beleid rond persoonsregistraties signaleert een paradox: enerzijds komen er steeds stringentere regels, anderzijds moet het privacybelang soms wijken voor andere belangen en lijkt er sprake te zijn van een kentering in de waardering van het privacybelang.

[...] Onderzoek naar nog levende personen (geadviseerd wordt een grens van 100 jaar na de geboortedatum aan te houden) zal veel lastiger zijn dan dat naar overleden personen. De WBP verbiedt het vernietigen van persoonsgegevens die bestemd zijn voor wetenschappelijk onderzoek, maar de beheerder moet er dan wel voor zorgen dat deze gegevens alleen voor dat specifieke doel worden gebruikt. Opmerkelijk is het advies van Ketelaar aan archiefinspecteurs en relatiebeheerders om aan beheerders van dynamische en semi-statische archieven duidelijk te maken dat de nieuwe wet niet verplicht tot vernietiging van persoonsgegevens.

[...] De tot de jaren 1930-1940 gevormde dossiers zijn tot nu toe vaak in archieven bewaard gebleven. De dossiers van na die tijd daarentegen worden of zijn meestal en masse vernietigd. De tien jaar geleden in gang gezette operatie-PIVOT met haar nadruk op het beleid en de veel lagere waardering van de uitvoering verschaftte het al bestaande beleid een theoretische door velen aanvaarde ondergrond. Het beleid van de regering, zoals dit onlangs werd verwoord in de nota "Archieven in de etalage", is erop gericht de archieven als een onderdeel van het cultuurhistorisch erfgoed meer naar het grote publiek te brengen. De per 1 september 2000 van kracht geworden Wet Bescherming Persoonsgegevens verhoogt echter de drempel voor hen die persoonsgegevens, waaronder ook persoonsdossiers, willen raadplegen en doorkruist dus dit nieuwe beleid. Openbaarheid van bestuur, nadruk op het historisch erfgoed en bescherming van de privacy blijken op gespannen voet met elkaar te staan.⁴

Samenvattend gaat het volgens 'Een zwart gat' om dossiers die door zowel de overheid als particuliere instanties worden gevormd. In toenemende mate betreft het zowel papieren als digitale gegevens. De toegankelijkheid voor historisch onderzoek van dit materiaal lijkt onvoldoende geregeld. De wetten geven de archiefbeheerders een grote verantwoordelijkheid bij de bepaling of onderzoek in deze dossiers mag worden verricht. In de huidige situatie is de kans groot dat essentiële gegevens voor het wetenschappelijk onderzoek verloren gaan.

4. Achtergrond

4.1 Wetten

Archiefwet (1995), Wet op de Geneeskundige Behandeloovereenkomst (1995), Wet Boeten, maatregelen en terug- en invordering sociale zekerheid (1996), Wet Bescherming Persoonsgegevens (2001).

⁴ Ibidem, pp. 4-6

4.2 Actoren

1. Personen
2. Archiefvormers
3. Archiefbeheerders in de dynamische fase
4. Archiefbeheerders in de statische fase
5. Onderzoekers
6. Overheden
7. De maatschappij

4.3 Belangen

Ad 1. Personen van wie gegevens zich in dossiers bevinden, hebben er belang bij dat met de grootst mogelijke zorgvuldigheid met hun gegevens wordt omgegaan. Zij zijn er enerzijds bij gebaat dat hun gegevens bewaard blijven omdat er redenen kunnen zijn die dat in de toekomst nodig maken, anderzijds dienen hun gegevens niet ongevraagd in de handen van derden te belanden.

Ad 2. Archiefvormers hebben persoonsgegevens nodig voor hun werk, maar zij hebben ook te maken met kosten die de zorgvuldige bewaring van deze gegevens met zich meebrengen.

Ad 3. Meestal wordt het beheer van een archief intern geregeld. Soms wordt het beheer geheel in handen gegeven van externe archiefbeheerders.

Ad 4. Archiefbeheerders kunnen zowel overheids- als niet-overheidsorganisaties zijn. Bij de overheidsarchiefbewaarplaatsen is het toezicht goed geregeld en vastgelegd in wet- en regelgeving. Dit toezicht wordt uitgeoefend door rijks-, provinciale en gemeentelijke inspecteurs. Zij hebben belang bij het bewaren van persoonsgegevens wanneer daar gebruikersgroepen daar om vragen, anderzijds hebben zij te maken met kosten die de zorgvuldige bewaring van deze gegevens met zich meebrengen. Wanneer particuliere archieven in bruikleen worden gegeven aan archiefdiensten, worden vaak afspraken gemaakt over selectie en openbaarheid.

Volgens de Archiefwet 1995 bepaalt de minister van Cultuur bij wet de regels voor het creëren, bewaren en beschikbaar maken van overheidsarchieven. Hierbij wordt hij geadviseerd de Raad voor Cultuur die daarvoor een eigen Commissie Archieven heeft ingesteld.

Ad 5. Onderzoekers hebben belang bij de bewaring van bepaalde persoonsdossiers, mits dit materiaal toegankelijk is. Zij zijn ook gebaat bij duidelijkheid over welke dossiers vernietigd zijn of worden en onder welke voorwaarde het bewaarde materiaal voor hen toegankelijk is.

Ad 6. Overheden zijn belanghebbende onder ad 2. Daarnaast zijn zij verantwoordelijk voor de bescherming van persoonsgegevens, de bewaring van het cultureel erfgoed en een goede naleving van de wet- en regelgeving.

Ad 7. De maatschappij heeft belang bij een goede regelgeving rond de bescherming van persoonsgegevens. Zij heeft echter ook belang bij historisch onderzoek.

5. Selectie van archieven

Over het selecteren en bewaren van overheidsarchieven schrijft F.C.J. Ketelaar: 'Records must be transferred after twenty years to a repository of the State, a municipality or a water-

board. There the archives are accessible for everyone, subject to restrictions imposed by the transferring agency, having heard the advice of the keeper of the repository. Restrictions are allowed only to protect privacy, in the interests of the State or its allies or to prevent in some other way disproportionate advantage or disadvantage to the natural or legal persons concerned or to third parties. No restriction can be imposed on the accessibility of archives of more than 75 years old, unless the Minister of Culture decides otherwise (or, in the case of records for which a repository other than a State repository is the designated place of custody, the Provincial Executive) decides otherwise. The authority responsible for a repository may lift restrictions or set them aside in respect of a particular applicant if the latter's interest in consulting the records outweighs the interests served by the restrictions.⁵

In een toelichting op de site van de Rijksarchiefdienst staat over het bewaren, selecteren en toegankelijk maken van archieven: 'De Rijksarchiefdienst verwerft tal van overheidsarchieven. Niet alle archieven die bij de overheid geproduceerd worden, worden echter bewaard. Alleen archieven die een cultuurhistorische waarde bezitten of van blijvend belang zijn voor recht- en bewijszoekenden of voor het historisch onderzoek worden verworven door de Rijksarchiefdienst. Het selecteren van archieven, dat wil zeggen het vernietigen van een gedeelte ervan, wordt verplicht gesteld door de Archiefwet en gebeurt op basis van een zorgvuldige en openbare procedure. Archiefselectie vindt plaats aan de hand van selectielijsten, waarop wordt aangegeven welke (categorieën) archiefbescheiden bewaard en welke vernietigd zullen worden. Dat vernietigen mag natuurlijk pas, als de gegevens niet meer van belang zijn voor de overheidsorganen of voor de recht- en bewijszoekende burger. De selectielijst geeft dan ook aan, hoe lang de te vernietigen archiefbescheiden minimaal bewaard moeten worden (vernietigingstermijn).'⁶

Over de procedure staat in de toelichting: 'De selectielijsten worden opgesteld door het overheidsorgaan dat zorg draagt voor de archieven, de zorgdrager [door mij archiefvormers genoemd, DR]. In ons land zijn er honderden zorgdragers. Voorbeelden zijn de ministeries, provincies en gemeenten maar ook de Hoge Colleges van Staat (b.v. Tweede Kamer, Raad van State) en de zelfstandige bestuursorganen (b.v. Staatsbosbeheer, Kadaster). Alle lijsten worden meermaals en door verschillende personen en instanties getoetst.' Het KNHG zorgt voor deskundigen die de selectielijsten doorlichten. De bevindingen van deze deskundigen komen ter beschikking van de Rijksarchiefdienst. Bij de rijksarchieven hebben de selectielijsten de vorm van Basisselectiedocumenten (BSD's) waarbij handelingen het uitgangspunt vormen en alnaargelang hun betekenis voor de reconstructie van het beleid in hoofdlijnen gewaardeerd worden.

De tekst van de ARAsite vervolgt met: 'In de eerste plaats vindt er een "driehoeksoverleg" plaats. Hieraan nemen een vertegenwoordiger van de Algemene Rijksarchivaris en - van de kant van de zorgdrager - beleidsdeskundigen en deskundigen op het gebied van het archiefbeheer deel. Verder wordt de mening van een externe deskundige gevraagd over de waarde van de archiefbescheiden als onderdeel van het cultureel erfgoed.

Ook het publiek wordt betrokken bij de totstandkoming van de selectielijsten. Gedurende acht weken kan iedereen de lijsten inzien bij het Algemeen Rijksarchief, de rijksarchieven in de provincie, het ministerie van OCenW en de zorgdragers en hier op deze website. Deze terinzagelegging wordt aangekondigd in de Staatscourant, het Archievenblad, het Gele Katern van het OCenWeekblad en op deze website. Belangstellenden kunnen hun mening over de lijst schriftelijk kenbaar maken bij het Algemeen Rijksarchief.

⁵ 'Centralisation/decentralisation and the archives in the Netherlands' in: E. Ketelaar, *The Archival Image*, p. 99

⁶ Tekst op de website van de Rijksarchiefdienst, d.d. 19-12-2001, http://www.archief.nl/rad/archiefselectie/selectie_onderzoek.htm

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen beschikt over een onafhankelijk adviesorgaan, de Raad voor Cultuur, aan wie hij - na de ter inzagelegging - elke selectielijst voorlegt. De ingekomen reacties van burgers worden samen met de lijsten naar de Raad Voor Cultuur [de RVC beschikt voor dit doel over een Commissie Archieven, DR] gestuurd.

Nadat de Raad Voor Cultuur zijn advies heeft uitgebracht, stelt de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen samen met de betrokken zorgdrager de lijst formeel vast. Het vaststellingsbesluit en de bijbehorende selectielijst worden in de Staatscourant gepubliceerd. Pas vanaf dat moment mag de archiefselectie daadwerkelijk uitgevoerd worden. Dit kan in eigen beheer geschieden of worden uitbesteed bijvoorbeeld bij Centrale Archiefselectie Dienst (CAS) in Winschoten. Deze Dienst is gespecialiseerd in het bewerken van archieven van de rijksoverheid. Een overzicht van de lijsten die in 2000 zijn gepubliceerd, vindt u op deze website.⁷ Naast de CAS bestaan er ook particuliere archiefselectiebureaus, zoals Doxis.

De Archiefwet van 1995 kent, anders dan zijn voorganger, een verplichting tot vernietiging. Deze maatregel is genomen om te bevorderen dat zorgdragers hun taak serieus nemen en periodiek en op tijd tot schoning overgaan, zodat onnodig ruimtebeslag wordt vermeden, maar gewaakt moet worden voor een te strakke interpretatie van deze regel. Deze wetsbepaling betekent niet dat altijd alles, wat vernietigbaar is, ook daadwerkelijk moet worden vernietigd. De nog te bespreken uitzonderingsbepaling van art. 23 van de WBP duidt al in een andere richting.

6. Persoonsdossiers

6.1 Selectie van persoonsdossiers

Er zijn verschillende momenten waarop over het vernietigen van persoonsdossiers wordt beslist. Voor alle organisaties gelden de op persoonsdossiers van toepassing zijn de wetten als de Wet op de Geneeskundige Behandeloovereenkomst (1995), Wet Boeten, maatregelen en terug- en invordering sociale zekerheid (1996) en de Wet Bescherming Persoonsgegevens (2001). Deze zijn in principe maatgevend voor de vraag of dossiers bewaard kunnen blijven. Een organisatie kan met toestemming van de betrokkenen dossiers bewaren voor wetenschappelijk onderzoek. Als het gaat om niet meer levende personen bepaalt de organisatie of deze dossiers worden bewaard. Hoewel tegenwoordig alleen bewerkte archieven voor overbrenging in aanmerking komen, kunnen zich in archiefbewaarplaatsen nog niet of ten dele geordende archieven bevinden met daarin persoonsdossiers. Het is aan de organisaties of persoonsdossiers langer bewaard worden dan voor het directe belang van de organisatie noodzakelijk is. Er kunnen zich in de archiefbewaarplaatsen ook dossiers bevinden waarover nog besloten moet worden of ze vernietigd worden. Dit gebeurt in principe bij de overdracht. Daarnaast zijn er in de archiefbewaarplaatsen reeds niet-overheidsarchieven waarin zich persoonsdossiers bevinden.

6.2 De effecten van de WBP

⁷ Tekst op de website van de Rijksarchiefdienst, d.d. 19-12-2001, http://www.archief.nl/rad/archiefselectie/selectie_onderzoek.htm

De invoering van de WBP heeft gevolgen voor iedereen die te maken heeft met persoonsgegevens. In 'Elke handeling telt' schrijft Ketelaar 'Waarschijnlijk per 1 september 2001 treedt de Wet bescherming persoonsgegevens in werking en wordt de Archiefwet 1995 met een nieuw artikel 2a aangevuld. De Wbp regelt niet, zoals de oude Wet persoonsregistraties, de *registratie* van persoonsgegevens, maar veel ruimer de *verwerking* ervan: *elke* handeling of elk geheel van handelingen met betrekking tot persoonsgegevens. De wet geldt zowel voor de overheid als voor particulieren die persoonsgegevens verwerken. Een persoonsgegeven is elk gegeven dat een geïdentificeerde of identificeerbare natuurlijke persoon betreft; gegevens over overleden personen zijn geen persoonsgegevens in de zin van de Wbp. De meeste persoonsgegevens in een archiefbewaarplaats zullen dan ook niet onder de Wbp vallen.'

'Een zwart gat' wijst op het gevaar dat archiefvormers en -beheerders uit de WBP opmaken dat alle persoonsgegevens vernietigd moeten worden zodra ze niet meer nodig zijn waarvoor ze zijn aangelegd (doelbinding). Ketelaar heeft in 'Elke handeling telt' uiteengezet wat de gevolgen zijn voor archiefbeheerders:

'De Wbp vormt dus een inbreuk op het archiefwettelijke recht om archiefbescheiden voor n'importe welk doel te gebruiken. De archiefdienst moet de nodige voorzieningen treffen om te verzekeren dat de verwerking van persoonsgegevens uitsluitend geschiedt ten behoeve van historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden. Bij die voorzieningen kan men aan een minimum- en een maximumoptie denken.

De maximum-optie is dat voor onderzoekers die persoonsgegevens aangaande levende personen willen raadplegen, een verklaring wordt opgesteld, waarin o.a. (zoals in de gebruikelijke onderzoekersverklaring inzake beperkt-openbare archieven) het doel van de raadpleging wordt opgenomen en de verplichting de verkregen gegevens slechts voor dat doel te gebruiken. Dat onderzoeksdoel komt niet in de plaats van het doel waarvoor de persoonsgegevens oorspronkelijk werden verkregen: bij iedere verdere verwerking is het nodig na te gaan of deze verenigbaar is met de doeleinden waarvoor de persoonsgegevens oorspronkelijk zijn verkregen.

[...]Men kan, als minimum-optie, ook denken aan een uitdrukkelijke bepaling in het bezoekersreglement dat bezoekers eventuele gegevens betreffende nog levende personen uitsluitend mogen verwerken voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden. Bij de registratie van de onderzoeker (of bij de afgifte van de bezoekerspas) laat men deze nadrukkelijk met zijn/haar handtekening bevestigen dat hij/zij eventuele gegevens betreffende nog levende personen uitsluitend zal verwerken voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden.'

Ketelaar wijst op de gevolgen van de WBP voor bijzondere persoonsgegevens: 'de nieuwe aanduiding voor wat vroeger gevoelige gegevens heette [...]. Het gaat hierbij om persoonsgegevens die iemands godsdienst of levensovertuiging, ras, politieke gezindheid, gezondheid, seksuele leven betreffen, evenals strafrechtelijke persoonsgegevens en die met betrekking tot het lidmaatschap van een vakvereniging'.¹⁰ 'De verwerking van deze bijzondere persoonsgegevens is verboden behoudens de in de wet geregelde uitzonderingen. Zoals gezegd, ook het bewaren enz. valt onder verwerking. Ook beheer van dergelijke gegevens door een archiefdienst is dus niet geoorloofd; de wettelijke uitzondering is vervat in een nieuw artikel 2a van de Archiefwet 1995 [...]. Het verbod tot verwerking van bijzondere persoonsgegevens wordt in de Wbp zelf genuanceerd. In de eerste plaats laat art. 23, eerste lid, verwerking van bijzondere gegevens toe indien de betrokkene uitdrukkelijke

⁸ F.C.J. Ketelaar, 'Elke handeling telt. Archiefdiensten en de Wet Bescherming persoonsgegevens', 6 aug. 2001, p. 1

⁹ Ibidem, p. 5

¹⁰ Ibidem, p. 5

toestemming geeft. Dat wil zeggen: elke vrije, specifieke en op informatie berustende wilsuiving – mondeling of schriftelijk - waarmee de betrokkene aanvaardt dat hem betreffende persoonsgegevens worden verwerkt. De bewijslast hiervan rust op degene die het doel van en de middelen voor de verwerking vaststelt.

Het tweede lid van art. 23 bepaalt dat verwerking van bijzondere gegevens ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek is toegestaan voorzover:

- a. het onderzoek een algemeen belang dient.¹¹ Mede omdat de memorie van toelichting bij de WBP een goed functionerend ‘geheugen van de overheid’ als een erkend publiek belang aanmerkt, zal veel archiefonderzoek worden geacht een algemeen belang te dienen. Kort geleden nog kwalificeerde de rechter "het algemeen belang van de samenleving bij kennisneming van de geschiedenis en dus bij de openbaarmaking van de resultaten van historisch onderzoek"¹²;
- b. de verwerking voor het betreffende onderzoek of de betreffende statistiek noodzakelijk is,
- c. het vragen van uitdrukkelijke toestemming onmogelijk blijkt of een onevenredige inspanning kost en
- d. bij de uitvoering is voorzien in zodanige waarborgen dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene niet onevenredig wordt geschaad. De MvT (blz. 127) stelt dat van het concrete geval afhangt, wat passende waarborgen zijn. “Te denken valt aan voorschriften met betrekking tot de toegang tot de gegevens, geheimhouding en de presentatie van de uitkomst van het onderzoek. Slechts bij historisch onderzoek zullen persoonsgegevens ook in de uitkomsten openbaar kunnen worden gemaakt. Toetsingsmaatstaf is steeds dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene niet onevenredig mag worden geschaad.”

Wil een archiefdienst de bijzondere persoonsgegevens die zij ingevolge art. 2a van de Archiefwet 1995 beheert, aan een onderzoeker ter beschikking stellen, dan is een toetsing van het onderzoek op de criteria a, b en c nodig en moet de dienst voorzien in de onder d bedoelde waarborgen (of moet zich ervan vergewist hebben dat de onderzoeker die waarborgen verschaft).¹³

DIVA heeft onderzoek gedaan naar de effecten van de invoering van de WBP voor de archiefbeheerders. Uit een enquête is duidelijk geworden dat ruim 70% van de archiefbeheerders aan het begin van 2002 de maatregelen die uit deze wet zouden moeten voortvloeien, nog niet hebben genomen. Er is grote behoefte aan landelijke coördinatie met betrekking tot bestanden die onder de WBP vallen en er is behoefte aan een uniforme passage voor het bezoekersreglement. Op www.divakoepel.nl wordt aandacht besteed aan de effecten van de invoering van de WBP.¹⁴ Daarnaast zijn er zaken die in de praktijk pas naar voren komen. Het achterhalen van de vraag of iemand is overleden is bijvoorbeeld lastig, het achterhalen van de woonplaats van nog levende personen teneinde hun toestemming tot inzage te kunnen verkrijgen is nog lastiger.

Reeds overgebrachte, geheel openbare archieven kunnen persoonsgegevens bevatten, waarvan de openbaarheid alsnog beperkt moet gaan worden. Alle na ca. 1900 gevormde archieven zullen moeten worden doorzocht om te zien of zich hierin persoonsgegevens bevinden. De bestaande toegangen geven dit lang niet altijd aan. Als voorbeeld moge dienen de notulen van de Centrale Commissie Zelfstandigen over de jaren 1957-1971 die zijn opgenomen in de toegang tot het beleidsterrein Sociale zekerheid ten aanzien van de sociale

¹¹ Deze term komt ook voor in artikel 7:458 van het Burgerlijk Wetboek, over raadpleging van medische dossiers.

¹² Vonnis President rechtbank Arnhem, 27 september 1999, *Kort Geding* 1999 nr. 298 (in een zaak over het boek van dr. M. de Keizer, *Putten, de razzia en de herinnering*).

¹³ F.C.J. Ketelaar, ‘Elke handeling telt. Archiefdiensten en de Wet Bescherming persoonsgegevens’, 6 aug. 2001, p. 6

¹⁴ *DIVA Nieuwsbrief* 31 (7 februari 2002)

voorzieningen 1940-1996. Deze notulen bestaan voornamelijk uit de bespreking van individuele gevallen waarin een verzoek om steun door een gemeente werd afgewezen. De Centrale Commissie die bestond uit vertegenwoordigers van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en enkele departementen fungeerde als revisie-instantie. Met naam en toenaam passeren hier honderden ondernemers de revue en worden mededelingen gedaan over hun capaciteiten als ondernemer en hun persoonlijke situatie die verlening van steun al of niet rechtvaardigden.¹⁵ Het screenen van archieven op dit soort gegevens zal veel extra kosten voor de archiefdiensten met zich meebrengen.

6.3 Ervaringen met de steekproefmethode

Het vormen van steekproefbestanden, waarna het overige materiaal kan worden vernietigd, is een bruikbare methode waarover reeds eerder werd gesproken. In 1995 namen de Archiefcommissie van het KNHG en de Rijksarchiefdienst het initiatief om hierover een symposium te organiseren. Dit vond op 4 juni 1996 op de Katholieke Universiteit Nijmegen plaats. De toen gehouden voordrachten werden in 1997 onder de titel van "*Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van het historisch belang*" gepubliceerd. In de inleiding van deze door prof. P.M.M. Klep geredigeerde bundel wordt gesteld dat er in Nederland tot dan toe niet veel ervaring bestond met steekproeven en dat in de opleiding van archivariissen weinig aandacht besteed werd aan de theoretische en methodische training met betrekking tot steekproeven. In de bundel worden de volgende voorbeelden van steekproeven uit massale archiefbestanden gegeven:

- ‘a. het cliëntenarchief van de afdeling Geestelijke Gezondheidszorg van de GG&GD Amsterdam (J. van Oss m.m.v. R. Rutgers);
- b. de steundossiers van de gemeentelijke sociale dienst te Amsterdam (1870 - 1995) (A. Knotter);
- c. bouwvergunningen, meer in het bijzonder van dossiers betreffende gevallen van artikel 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (Ch. Jeurgens en A. van der Valk);
- d. dossiers van strafzaken (S. Faber en S. Buytendijk);
- e. vreemdelingendossiers (L. Lucassen).’¹⁶

De artikelen in de bundel geven een antwoord op de volgende vragen:

‘Hoe kan de steekproef het beste worden toegepast op dossierbestanden? Welke opties voor reductie zijn vanuit het oogpunt van het analytisch historisch onderzoeksbelang denkbaar en toepasbaar en vooral: welk onderzoeksperspectief ziet men dan?’¹⁷ Uit de voorbeelden en de beschrijving van de gehanteerde methode blijkt welke methode bij welk soort bestand het beste kan worden toegepast. De bundel geeft in dat opzicht een praktisch handvat. In het artikel over de gemeentelijke sociale dienst te Amsterdam worden mogelijke steekproefmethodes op een rij gezet. ‘Een steekproef dient een representatieve weergave van het oorspronkelijke bestand, de populatie, te vormen. De trekkingsmethode dient zodanig te zijn dat elk dossier evenveel kans heeft om getrokken te worden. Op basis van een steekproef

¹⁵ Nationaal Archief, toegang nr. 5.068.5055, p. 313, handelingnr. 134, inv. nrs. 2 en 7.

¹⁶ P.M.M. Klep, ‘Van selectiedoelstelling naar reductiemethodiek’ in: Paul M.M. Klep (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van het historisch belang*, (Den Haag, 1997), p. 20

¹⁷ Ibidem, p. 20

kunnen statistische analyses gemaakt worden, die voor de gehele populatie gelden. Andere vormen van reductie noemen we - al of niet subjectieve - selectie. Deze hebben geen statistische geldigheid. Hieronder worden de meest gangbare reductiemethoden kort beschreven en beoordeeld op hun toepasbaarheid voor het GG&GD dossierbestand en het geschetste onderzoeksperspectief. Daarbij hoeft men niet voor één methode te kiezen. Kluge adviseert om een mix van uiteenlopende selecties en steekproeven toe te passen.

a.

Volgens de zogenaamde 'fat file'-methode worden alleen dossiers boven een bepaalde dikte bewaard, met het idee dat hiermee de interessantste gevallen geselecteerd worden. Cook toont aan dat dit lang niet altijd het geval is. Los daarvan heeft een selectie op basis van deze methode geen enkele statistische waarde. Zij is daarom ongeschikt voor het geschetste onderzoeksperspectief.

b.

Met een individuele, subjectieve selectie is het mogelijk om dossiers van spraakmakende gevallen, karakteristieke personen of bijzondere objecten van vernietiging uit te zonderen. Deze methode zou heel geschikt zijn om een zuiver kwalitatieve analyse van de werkwijze van de GG&GD te maken. Een kwantitatieve onderbouwing is echter niet mogelijk. In het geschetste onderzoeksperspectief is een individuele benadering niet waarschijnlijk.

c.

Kluge pleit in zijn artikel voor het bewaren van zogenaamde 'klumpen' van dossiers: cohorten van één regio, één periode of één categorie. Bijvoorbeeld een compleet jaar om de vijf kalenderjaren. Hiermee zijn geen statistisch verantwoorde uitspraken over het bestand als geheel te doen, maar wel over de gekozen regio, periode of categorie. Deze aanpak maakt comparatieve studies in de tijd, de ruimte en/of naar aspect mogelijk: dat zijn belangrijke vormen van wetenschappelijk onderzoek. Deze dwars- en langsdoersneden en subselecties zijn - en dat is niet onbelangrijk - gemakkelijk en statistisch betrouwbaar te maken. Het dossierbestand moet dan wel eenvoudig in dergelijke cohorten op te splitsen zijn. Uit een alfabetisch geordend bestand bijvoorbeeld, kan men slechts met veel moeite chronologische of regionale cohorten selecteren.¹⁸ Met het GG&GD bestand zijn er categorieën (volwassenen, jeugd, geriatrie) en periodes af te scheiden.

d.

De validiteit van een steekproef waarbij alleen bepaalde beginletters bewaard worden (bijvoorbeeld de 'F'), wordt door Cook terecht betwijfeld. Wanneer het om personen gaat is de kans groot dat bepaalde etnische groeperingen, waarin namen met de gekozen beginletter nauwelijks voorkomen, niet in de steekproef zullen voorkomen.

e.

Een steekproef waarbij alleen dossiers waarvan de nummers op bepaalde cijfers eindigen getrokken worden, is voor het GG&GD-bestand niet bruikbaar. De nummering van de dossiers is namelijk niet doorlopend en bevat de nodige doublures en lacunes.

f.

¹⁸ A. Kluge, 'Stichprobenverfahren zur Archivarischen Auswahl massenhaft gleichformiger Einzelfakten', *Der Archivar*, 46 (1993) pp. 551-554

Bij de random steekproefmethode is het doel een selectie te maken die statistisch representatief is voor een 'afgesloten' bestand van dossiers met een duidelijk begin- en eindpunt in de tijd. Hiertoe worden eerst alle dossiers genummerd. Daarna worden, bijvoorbeeld met behulp van een computer, willekeurige dossiernummers gegenereerd en getrokken. Dit is een vrij betrouwbare, maar tevens bewerkelijke methode. Nadeel is dat er kans bestaat dat een bepaalde periode zeer veel getrokken dossiers bevat en een andere vrijwel geen (de zogenaamde 'missing pockets'). Chronologische langs- of dwarsdoorsneden zijn daardoor niet mogelijk. Om die redenen is deze methode voor het GG&GD bestand, in relatie met het geschetste onderzoeksperspectief, niet geschikt.

g.

Volgens de 'systematic random' steekproef wordt ieder Xte dossier uit de serie getrokken en bewaard. Het eerste cijfer wordt 'at random' gekozen. Afhankelijk van de ordening van het bestand is dit nagenoeg even betrouwbaar als de zuivere random steekproef.¹⁹ Het onderhavige dossierbestand is grotendeels chronologisch geordend. Dit betekent dat chronologische langs- of dwarsdoorsneden met een dergelijke steekproef goed te maken zijn. Zogenaamde 'missing pockets' (slecht gevulde jaren bijvoorbeeld) worden vermeden.

h.

Wanneer een bestand, zoals het onderhavige dossierbestand, uit gescheiden subbestanden bestaat, is een 'stratified systematic random' steekproef op zijn plaats. Van ieder subbestand wordt een aparte steekproef getrokken. Dit is noodzakelijk om te zorgen dat alle subbestanden vertegenwoordigd zijn. Daarnaast is het mogelijk om zelf categorieën (strata) te creëren en van elk apart een steekproef te trekken. Dit laatste is met het GG&GD bestand niet aan te bevelen, omdat het onderscheiden van categorieën cliënten arbitrair en zeer tijdrovend is.²⁰

Een vroeg, tot nu toe nauwelijks opgemerkt voorbeeld van steekproefbestanden zijn enkele categorieën van medische patiëntendossiers in het archief van het Groot Ziekengasthuis te 's Hertogenbosch. Hier werden in de jaren 1985-1987 enkele steekproefbestanden gevormd, onder meer uit de dossiers van de afdeling Interne Geneeskunde van patiënten geboren voor 1900 (een aselechte steekproef, personen waarvan de achternaam begon met de letter B werden gelicht, de rest werd vernietigd) en uit de dossiers van de afdeling Chirurgie (periode 1950-1967, dossiers waren gebonden, vier van de 28 jaren werden bewaard). Deze selectie had de goedkeuring van de medische staf en de geneesheer-directeur van dit ziekenhuis. Het trekken van de steekproef bleek een tijdrovende zaak, omdat de vanaf 1924 aangelegde dossiers door elkaar waren geraakt en zij dus eerst geordend moesten worden. Achteraf bezien had men beter een 'at random' 1 op 10 of 1 op 20 steekproef kunnen nemen. De dossiers kunnen alleen geraadpleegd worden voor wetenschappelijk medisch of historisch onderzoek na toestemming van de medisch-verantwoordelijke in de Raad van Bestuur²¹. Bij de overdracht van het ziekenhuisarchief aan het Stadsarchief 's Hertogenbosch in 1991 werd

¹⁹ T. Cook, *The archival appraisal of records containing personal information: A RAMP study with guidelines*, (Paris, 1991) p. 64; David R. Kepley 'Sampling in Archives: A Review', *American Archivist*, 47 (1984) pp. 237-242

²⁰ J. van Oss m.m.v. R. Rutgers, 'Onder behandeling. De reductie van het cliëntenarchief van de afdeling geestelijke gezondheidszorg van de GG&GD Amsterdam' in: Paul M.M. Klep (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van het historisch belang*, (Den Haag, 1997), pp. 55-56

²¹ Stadsarchief 's Hertogenbosch, Jaarverslagen Archief Godshuizen 1985-1987. Onderzoekers dienen zich in eerste instantie tot het Stadsarchief te wenden.

in de overeenkomst van inbruikleengeving een afzonderlijk artikel opgenomen dat de sterk beperkte openbaarheid van deze bestanden nogmaals vastlegde.

Volgens Klep blijkt uit de artikelen in de bundel dat de statistische steekproef ‘een zeer bruikbaar middel is om massale archiefbestanden te bewaren ter wille van bepaalde aspecten van historisch belang’.²²

De Historische Steekproef Nederlandse Bevolking (geleid door C.A. Mandemakers) is een project van het IISG dat door NWO wordt gefinancierd. Binnen dit project maakt men gebruik van de steekproefmethode, en heeft men kennis over de wetenschappelijke waarde en zaken als toegankelijkheid en privacybescherming. De door dit project gehanteerde methode is een a-selecte enkelvoudige steekproef met een verschillend percentage voor verschillende tijdvakken. ‘Dit komt neer op een totaalbestand van 77.000 personen. Dit aantal voldoet om statistisch verantwoorde uitspraken te kunnen doen voor subpopulaties van minimaal twee procent van de gedurende deze periode [1812-1922, DR] in Nederland geboren bevolking (in totaal ongeveer 14,5 miljoen personen).²³ De opzet van dit project wordt thans aangepast aan de eisen die de WBP stelt.

In een rondvraag via e-mail is in het kader van dit rapport aan een aantal mensen gevraagd wat hun ervaring met Steekproeven anno 2002 is. Bij het selecteren van de archieven van organisaties van geestelijke volksgezondheid wordt bijvoorbeeld gebruikgemaakt van de Steekproef. Op grond van een voorstel van de Commissie Geschiedenis van de Psychiatrie en de GGZ van het Nederlands Centrum Geestelijke volksgezondheid, wordt daarbij de ‘1 op 10’ methode aanbevolen. Archivaris-coördinator P. Böschen van de Provincie Noord-Holland deelde mee dat ‘Speciaal voor de Provincie Noord-Holland in de bij KB vastgestelde Selectielijst voor archiefbescheiden van Provinciale Organen 2000 onder code 87 [is] bepaald dat de dossiers van psychiatrische patiënten bewaard blijven tot 110 jaar na de geboortedatum van een cliënt, met uitzondering van een statistisch valide steekproef van tien procent. Deze steekproefsgewijs te bewaren dossiers komen voor blijvende bewaring in aanmerking en zullen worden overgedragen aan het Rijksarchief in Noord-Holland’.²⁴ De Provincie Noord-Holland is op dit moment bezig met het houden van een Steekproef in de archieven van de Psychiatrische Ziekenhuizen Santpoort en Duin en Bosch (ruim 50.000 dossiers). Bij dit project zijn ook niet-ambtelijke medewerkers betrokken die een verklaring van geheimhouding hebben ondertekend opgesteld op basis van de WBP 2001.

Voor het houden van de Steekproef is het in sommige gevallen noodzakelijk het archief opnieuw te ordenen. De gegevens worden veelal geanonimiseerd of er wordt toestemming aan de betrokkene gevraagd. Wat betreft de toegankelijkheid van de door middel van een Steekproef bewaarde archieven wordt de Archiefwet toegepast en na 110 jaar na de geboorte in principe toegang verleend. De onderzoeker tekent een verklaring omtrent anonimiteit van de persoonsgegevens.

Bij het vaststellen van BSD’s en andere selectielijsten wordt het van belang geacht om rekening te houden met de mogelijkheid van de steekproef. Historici zouden in dit kader kunnen worden betrokken bij het vooronderzoek om zo vast te stellen of zich in de archieven dossiers bevinden met uniek materiaal.

²² P.M.M. Klep, ‘Woord vooraf’ in: Paul M.M. Klep (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van het historisch belang*, (Den Haag, 1997), p. 7

²³ Stichting Historische Steekproef Nederlandse Bevolking, Jaarverslag 1999, pp. 7-8

²⁴ Email d.d. 11 april 2002 van P. Böschen aan bpc@worldonline.nl, D. Rigter

7. De rol van historici

De huidige procedure rond de vaststelling van BSD's wordt door de direct betrokkenen als omslachtig en tijdrovend ervaren. Er wordt dan ook gewerkt aan een nieuwe, vlottere procedure, waarbij men de historicus-deskundige een eigen plaats wil geven. Deze maakt, voordat het driehoeksoverleg van start gaat, op uitnodiging van de archiefdienst, waarnaar het betreffende archief moet worden overgebracht, een rapport over de geschiedenis van de archiefvormer. Aan de hand van de ontwikkeling in hoofdlijnen en de voornaamste gebeurtenissen die zich hebben voorgedaan, moet deze analyse een koppeling leggen naar de archivalia die daar een neerslag van zijn en die derhalve in principe voor blijvende bewaring in aanmerking komen. Dit rapport vormt de grondslag van het driehoeksoverleg en wordt als een bijlage toegevoegd aan het ter visie te leggen concept-BSD. Een groot voordeel van deze procedure is dat commentaar achteraf, wanneer het archief reeds is bewerkt, of interventies in een laat stadium, die vertragend werken en gemakkelijk voor irritatie zorgen, worden voorkomen. De archiefdienst maakt gebruik van al aanwezige expertise. Wij zouden ervoor willen pleiten dat de historicus-deskundige de expliciete opdracht krijgt om na te gaan of zich bestanden met persoonsdossiers in het archief bevinden en zo ja, of deze bestanden dan ook informatie bevatten die voor de geschiedenis van de organisatie van cruciaal belang zijn. Het gaat daarbij vooral om dossiers van personen die een doorslaggevende rol hebben gespeeld bij de voorbereiding, vaststelling en uitvoering van het beleid en om dossiers van personen voor wie de organisatie werkzaam was of op wie de dienstverlening zich richtte.

Alleen historici die veel ervaring hebben met onderzoek in twintigste-eeuwse archieven en die uitstekend thuis zijn in de geschiedenis van het domein waarbinnen de archiefvormer zich bewoog, zijn voor dit werk geschikt. Artikel 3 van het Archiefbesluit (1995) verzet zich niet tegen het op deze wijze inschakelen van een historicus-deskundige.

BSD's maken onderdeel uit van de PIVOT-methode en worden dus alleen gemaakt voor archieven van departementen en rijksdiensten. Deze methode kan echter evengoed worden toegepast bij andere selectielijsten en zelfs bij archieven van particuliere instellingen zoals ziekenhuizen.

Bij lagere overheden doet zich nog een ander probleem voor. Niet iedere gemeente hoeft een steekproef uit de cliëntendossiers van sociale diensten te bewaren, een selectie van gemeenten die als representatief kan gelden voor het land is daarbij voldoende. Wie maakt echter uit welke gemeente daarvoor in aanmerking komt en wie vergoedt de extra kosten waarmee dit kleine aantal gemeenten wordt opgezaaid? Het meest voor de hand ligt het om deze taak toe te vertrouwen aan de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, een tweede keus is de Commissie Archieven van de Raad voor Cultuur. De VNG is een organisatie van de gemeenten zelf, de gemeentelijke autonomie is dus bij haar in goede handen, maar tot nu toe heeft zij zich maar weinig actief betoond op het terrein van het beheer van historische archieven. Wanneer coördinatie uitblijft, ontstaat een onoverzichtelijke lappendeken of, erger nog, handelen straks alle historische studies over de wijze waarop sociale diensten in de twintigste eeuw hun taak uitvoerden over Amsterdam, waar de cliëntendossiers bewaard zijn. Deze stad was (en is) echter niet representatief voor Nederland. Dit probleem is reeds in 1996 aan de orde gesteld door Ch. Jeurgens en A. van der Valk, maar sedertdien is het stil gebleven²⁵.

²⁵ Ch. Jeurgens en A. van der Valk, "Steekproeven als mogelijkheid tot reductie van archiefbestanden van bouwvergunningen, meer in het bijzonder van dossiers betreffende gevallen van artikel 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening", in: Paul M.M. Klep (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van het historisch belang* (Den Haag, 1997), p. 114.

Tenslotte zouden wij er nog op willen wijzen dat er in de opleiding van historici meer aandacht moet komen voor kwesties rond het selecteren van archieven. Deze kunnen dan met meer kennis van zaken reageren op de selectiepraktijk, zodat vraag naar en aanbod van archieven in de toekomst beter op elkaar zullen zijn afgestemd.

8. Conclusies

1. Persoonsdossiers kunnen voor wetenschappelijk onderzoek behouden blijven.
 - De in de wet opgenomen vernietigingsplicht betekent niet dat alle persoonsdossiers ook daadwerkelijk moeten worden vernietigd.
 - Bij grote bestanden van persoonsdossiers is een steekproef een goede optie.
 - Per bestand moet bekeken worden welk soort van steekproef het beste is.
2. De archiefbeherende instellingen en de wetenschappelijk onderzoekers moeten gezamenlijk een beleid vaststellen voor het bewaren van persoonsdossiers voor onderzoeksdoeleinden. De volgende elementen zouden daartoe kunnen bijdragen.
 - Een inventarisatie van de grote bestanden persoonsdossiers die zich in archiefbeherende instellingen bevinden. Vaststellen welke steekproefmethoden kunnen worden toegepast om tot een verantwoorde bewaring te komen.
 - Bij het opstellen van selectielijsten van nieuw overgebrachte archieven dienen historici in een vroeg stadium betrokken te worden. Zij dienen daarbij het belang van de persoonsdossiers in het oog te houden en te adviseren over een eventueel te gebruiken steekproefmethode.
 - Het opstellen van een modelverklaring voor onderzoekers die gebruik willen maken van persoonsdossiers in archiefbeherende instellingen.
 - De ontwikkeling van de jurisprudentie rond de effecten van de WBP dient gevolgd te worden. Zo kan het beleid eensluidend en up-to-date gehouden worden.
 - Niet-overheidsorganisaties moeten overtuigd worden van het maatschappelijk belang van het bewaren van persoonsdossiers.
 - In opleidingen van historici dient meer aandacht te komen voor kwesties rond het selecteren van archieven. In de archiefopleidingen dient meer aandacht te komen voor steekproefmethodes.

Verantwoording

Literatuur:

Archieven in de etalage, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, maart 2000
DIVA Nieuwsbrief 31 (7 februari 2002)

Faber, Sj. en G. Donker, *Bijzonder gewoon. Het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (1944-2000) en de 'lichte gevallen'*, (z.p. 2000)

Kappelhof, A.C.M. e.a., 'Een zwart gat in ons collectieve geheugen? Het belang van persoonsdossiers voor het wetenschappelijk onderzoek' (interne notitie Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2001; zie de website: www.inghist.nl)

Kappelhof, A.C.M. en J.P. de Valk, 'Sociale verzekeringen en particuliere zorg (1901-1967)' (intern rapport Instituut voor Nederlandse Geschiedenis)

Ketelaar, F.C.J., 'Elke handeling telt. Archiefdiensten en de Wet Bescherming persoonsgegevens', 6 aug. 2001

Ketelaar, E., *The Archival Image*, (Hilversum 1997)

Klep, Paul M.M. (red.), *Steekproeven uit massale archiefbestanden ter wille van het historisch belang*, (Den Haag, 1997)

Prins, J.E.J., 'De juridische implicaties van digitale informatievoorziening. Overheidsinformatisering en recht.', *Nederlands Archiefblad*, april 2001, p. 14-17
'Selectie en vernietiging van archiefmateriaal. Een discussie tussen archivariissen en historici', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 108 (1993), p. 722-785.

Stichting Historische Steekproef Nederlandse Bevolking, *Jaarverslag 1999*

Vries, H.H. de en D.J. Rutgers, *Wet Bescherming Persoonsgegevens. Toepassing in arbeidsverhoudingen*, (Deventer 2001)

Tekst op de website van de Rijksarchiefdienst, d.d. 19-12-2001,
http://www.archief.nl/rad/archiefselectie/selectie_onderzoek.htm

Gesprekken gevoerd met:

P. Böschen, Archivaris-coördinator Project Oud Archief Provincie Noord-Holland
F.C.J. Ketelaar, Hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam in de leerstoel Boek-, Archief- en Informatiewetenschap en Algemeen Rijksarchivaris (1989-1997)
Bas de Melker, Hoofd afd. Archief- en Collectiebeheer Gemeentearchief Amsterdam
Richard van den Belt, medewerker inspectie Gemeentearchief Amsterdam

Email-enquête:

P. Böschen, Archivaris-coördinator Project Oud Archief Provincie Noord-Holland
J. van Oss, Werkzaam bij het Utrechts Archief

J. Vijselaar, Adviseur behoud patiëntendossiers en onderzoeker naar patiëntendossiers uit de periode 1890-1990

Overige bronnen:

Discussielijst DIVA, vraag van Hans Zwaanswijk d.d. 19 nov. 2001, de antwoorden daarop en zijn samenvatting daarvan.

Telefonisch contact met Frans Hoving van DIVA.

Telefonisch contact mw. C. Hillebrand van het College Bescherming Persoonsgegevens. Het College geeft voorlichting en controleert de naleving van de Wet Bescherming Persoonsgegevens.

Bijlage 1

Teksten van wettelijke bepalingen over privacybescherming versus wetenschappelijk onderzoek

A. Wet Bescherming Persoonsgegevens (Staatsblad 2000, 302)

Artikel 9

1. Persoonsgegevens worden niet verder verwerkt op een wijze die onverenigbaar is met de doeleinden waarvoor ze zijn verkregen.
2. Bij de beoordeling of een verwerking onverenigbaar is als bedoeld in het eerste lid, houdt de verantwoordelijke in elk geval rekening met:
 - a. de verwantschap tussen het doel van de beoogde verwerking en het doel waarvoor de gegevens zijn verkregen;
 - b. de aard van de betreffende gegevens;
 - c. de gevolgen van de beoogde verwerking voor de betrokkene;
 - d. de wijze waarop de gegevens zijn verkregen en
 - e. de mate waarin jegens de betrokkene wordt voorzien in passende waarborgen.
3. Verdere verwerking van de gegevens voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden, wordt niet als onverenigbaar beschouwd, indien de verantwoordelijke de nodige voorzieningen heeft getroffen teneinde te verzekeren dat de verdere verwerking uitsluitend geschiedt ten behoeve van deze specifieke doeleinden.

...

[toelichting: dit is het z.g. doelbindingscriterium; zie ook de Europese richtlijn, art. 6]

Artikel 10

1. Persoonsgegevens worden niet langer bewaard in een vorm die het mogelijk maakt de betrokkene te identificeren, dan noodzakelijk is voor de verwerkelijking van de doeleinden waarvoor zij worden verzameld of vervolgens worden verwerkt.
2. Persoonsgegevens mogen niet langer worden bewaard dan bepaald in het eerste lid voorzover ze voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden worden bewaard, en de verantwoordelijke de nodige voorzieningen heeft getroffen ten einde te verzekeren dat de desbetreffende gegevens uitsluitend voor deze specifieke doeleinden worden gebruikt.

Artikel 16

De verwerking van persoonsgegevens betreffende iemands godsdienst of levensovertuiging, ras, politieke gezindheid, gezondheid, seksuele leven, alsmede persoonsgegevens betreffende het lidmaatschap van een vakvereniging is verboden behoudens het bepaalde in deze paragraaf. Hetzelfde geldt voor strafrechtelijke persoonsgegevens en persoonsgegevens over onrechtmatig of hinderlijk gedrag in verband met een opgelegd verbod naar aanleiding van dat gedrag.

artikel 17: over persoonsgegevens betreffende godsdienst of levensovertuiging
artikel 18: over persoonsgegevens betreffende ras
artikel 19: over persoonsgegevens betreffende politieke gezindheid
artikel 20: over persoonsgegevens betreffende lidmaatschap van een vakbond
artikel 21: over persoonsgegevens betreffende gezondheid
artikel 22: over persoonsgegevens in relatie tot de toepassing van het strafrecht

Artikel 23

1. Onverminderd de artikelen 17 tot en met 22 is het verbod om persoonsgegevens als bedoeld in artikel 16, te verwerken niet van toepassing voorzover:

....

e. dit noodzakelijk is met het oog op een zwaarwegend algemeen belang, passende waarborgen worden geboden ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer en dit bij wet wordt bepaald dan wel het College ontheffing heeft verleend. Het College kan bij de verlening van ontheffing beperkingen en voorschriften opleggen.

2. Het verbod om persoonsgegevens als bedoeld in artikel 16 te verwerken ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek of statistiek is niet van toepassing voorzover:

- a. het onderzoek een algemeen belang dient,
- b. de verwerking voor het betreffende onderzoek of de betreffende statistiek noodzakelijk is,
- c. het vragen van uitdrukkelijke toestemming onmogelijk blijkt of een onevenredige inspanning kost en
- d. bij de uitvoering is voorzien in zodanige waarborgen dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene niet onevenredig wordt geschaad.

...

[toelichting: het College is het College Bescherming Persoonsgegevens. Dit is tegelijk met de inwerkingtreding van deze wet met zijn werkzaamheden begonnen en gevestigd in Den Haag. Het komt in de plaats van de oude Registratiekamer. Zie voor dit College de artikelen 51-64]]

Artikel 27

1. Een geheel of gedeeltelijk geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens die voor de verwezenlijking van een doeleinde of van verscheidene samenhangende doeleinden bestemd is, wordt alvorens met de verwerking wordt aangevangen, gemeld bij het College of de functionaris.

2. Een niet geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens die voor de verwezenlijking van een doeleinde of van verscheidene samenhangende doeleinden bestemd is, wordt gemeld indien deze is onderworpen aan voorafgaand onderzoek.

[toelichting: dit is de z.g. meldingsplicht]

Artikel 29

1. Bij algemene maatregel van bestuur kan worden bepaald dat daarbij aan te geven verwerkingen van gegevens waarbij de inbreuk op de fundamentele rechten en vrijheden van de betrokkene onwaarschijnlijk is, zijn vrijgesteld van de melding, bedoeld in artikel 27

[toelichting: deze AMvB is het z.g. Vrijstellingsbesluit; zie hierna]

B. Vrijstellingsbesluit (Staatsblad 2001, 250)

Paragraaf 7. Archieven en onderzoek

Artikel 29 Archiefbestemming

1. Artikel 27 [meldingsplicht] van de wet is niet van toepassing op verwerkingen die uitsluitend een archiefbestemming hebben, voorzover deze verwerkingen voldoen aan de in dit artikel vermelde eisen.
2. De verwerking geschiedt slechts voor:
 - a. het archiefbeheer;
 - b. het behandelen van geschillen;
 - c. het verrichten van wetenschappelijk, statistisch of historisch onderzoek.
-
5. De persoonsgegevens worden verwijderd zodra zij hun belang voor de archiefbestemming hebben verloren.

Artikel 30 Wetenschappelijk onderzoek en statistiek

1. Artikel 27 [meldingsplicht] van de wet is niet van toepassing op verwerkingen van organisaties voor wetenschappelijk onderzoek of statistiek die uitsluitend ten dienste staan van door hen te verrichten of verricht onderzoek, voorzover deze verwerkingen voldoen aan de in dit artikel vermelde eisen.
2. De verwerking geschiedt slechts voor het verzamelen, verwerken en controleren van de gegevens ten behoeve van een bepaald onderzoek of een bepaalde statistiek.
3. Geen andere persoonsgegevens worden verwerkt dan:
 - a. naam, voornaam, voorletters, titel, geslacht, geboortedatum, adres, postcode, woonplaats, telefoonnummer en soortgelijke voor communicatie benodigde gegevens, alsmede bank- en girorekeningnummer van de betrokkene;
-
5. De in het derde lid onder a. bedoelde persoonsgegevens, met uitzondering van geslacht, woonplaats en geboortejaar, worden verwijderd uiterlijk zes maanden nadat de in dat lid onder c. bedoelde gegevens omtrent de betrokkene zijn verkregen.

C. Richtlijn 95/46 van EP en- Raad van 24 oktober 1995

[toelichting uit: Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, nr. L 281 (Nederlandse tekst); de richtlijn vangt aan met 72 overwegingen, waarna de eigenlijke richtlijn volgt]

Overweging 29

Overwegende dat de latere verwerking van persoonsgegevens voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden in het algemeen niet wordt beschouwd als onverenigbaar met de doeleinden waarvoor zij eerder werden verzameld, mits de Lid-staten passende garanties bieden; dat deze garanties met name moeten voorkomen dat de gegevens worden gebruikt voor het nemen van maatregelen of besluiten die tegen een bepaalde persoon gericht zijn;

Artikel 6, lid 1

De Lid-Staten bepalen dat de persoonsgegevens:

- a) ...
- b) voor welbepaalde, uitdrukkelijk omschreven en gerechtvaardigde doeleinden moeten worden verkregen en vervolgens niet worden verwerkt op een wijze die onverenigbaar is met die doeleinden. Verdere verwerking van de gegevens voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden wordt niet als onverenigbaar beschouwd, mits de Lid-Staten passende garanties bieden;
- ..
- e) in een vorm die het mogelijk maakt betrokkenen te identificeren, niet langer mogen worden bewaard dan voor de verwezenlijking van de doeleinden waarvoor zij worden verzameld of vervolgens worden verwerkt, noodzakelijk is. De Lid-Staten voorzien in passende waarborgen voor persoonsgegevens die langer dan hiervoor bepaald voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden worden bewaard.

Artikel 7

[toelichting: dit artikel geeft aan in welke gevallen verwerking van persoonsgegevens mag geschieden]

Artikel 8

Verwerkingen die bijzondere categorieën gegevens betreffen

1. De Lid-Staten ...

...

4. Mits passende waarborgen worden geboden, mogen de Lid-Staten om redenen van zwaarwegend algemeen belang bij nationale wet of bij een besluit van de toezichthoudende autoriteit nog andere afwijkingen naast die bedoeld in lid 2 vaststellen.

Artikel 13

Uitzonderingen en beperkingen

1. De Lid-Staten ...

...

2. Mits er passende wettelijke garanties worden geboden, met name dat de gegevens niet zullen worden gebruikt om maatregelen of besluiten te treffen ten aanzien van een individuele betrokkene, mogen de Lid-Staten ingeval er duidelijk geen gevaar bestaat dat inbreuk wordt gepleegd op de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene, de in artikel 12 bedoelde rechten beperken [bedoeld zijn de rechten op toegang tot de persoonsgegevens] wanneer de gegevens uitsluitend met het oog op wetenschappelijk onderzoek worden verwerkt of slechts gedurende de periode die nodig is voor het opstellen van statistieken in de vorm van persoonlijke gegevens worden bewaard.

Artikel 32 [onder de slotbepalingen]

1. De Lid-Staten...

...

2. De Lid-Staten dragen er zorg voor dat verwerking die reeds bezig is op de datum waarop de ter uitvoering van deze richtlijn vastgestelde nationale bepalingen in werking treden, binnen een termijn van drie jaar te rekenen vanaf die datum wordt aangepast aan die bepalingen.

...

3. In afwijking van lid 2 kunnen de Lid-Staten, behoudens passende waarborgen, bepalen dat gegevens die alleen voor historisch onderzoek worden opgeslagen, niet worden aangepast aan de artikelen 6, 7 en 8 van deze richtlijn.

Bijlage 2

Een voorbeeld van het toepassen van historisch onderzoek als argument voor het bewaren van persoonsdossiers in een brief aan de Staatssecretaris van Cultuur, van de Raad voor Cultuur, betreffende Actualisering selectielijst archiefbescheiden Beleidsterrein “Wetenschappelijk Onderwijs, openbare en bijzondere universiteiten”:

‘Toepassing van de selectiedoelstelling en -criteria.

Uit het verslag van het driehoeksoverleg blijkt, dat de selectiedoelstelling is toegepast in de versie, waarin ook rekening wordt gehouden met het aspect van het veiligstellen van de bronnen voor de kennis van de Nederlandse samenleving en cultuur. Met betrekking tot de aan die doelstelling gerelateerde selectiecriteria moet hij [= de Raad voor Cultuur] echter constateren, dat als zodanig de criteria zijn gebruikt, welke sedertdien zijn gewijzigd en omgezet in zes criteria. Hoewel deze criteria nog steeds niet formeel zijn vastgesteld, geldt in de praktijk de afspraak dat in het vervolg bij nieuwe handelingen of bij nieuw te waarderen handelingen alleen de nieuw geformuleerde selectiecriteria zullen worden toegepast. Gelet op de aard van het ontwerp in kwestie, te weten een actualisatie van een reeds eerder vastgestelde lijst, is de Raad echter bereid het hanteren van de oude selectiecriteria te billijken.

Teneinde te voorkomen dat deze criteria ten aanzien van deze lijst nog verder zullen worden toegepast, volstaat hij thans met er op aan te dringen dat bij volgende actualisatie de gehele lijst aan de dan geldende criteria zal worden getoetst.

De waardering van de in artikel 2 , eerste lid, onder d, van het Archiefbesluit 1995 bedoelde belangen.

Ten aanzien van de feitelijke toepassing van de selectiedoelstelling en de daaraan gerelateerde selectiecriteria gaat de Raad er van uit, dat het administratieve belang, omvattende de aspecten 'verantwoording en bedrijfsvoering', in het driehoeksoverleg, waaraan ook door representanten van de zorgdrager is deelgenomen, genoegzaam is gewaardeerd. In gelijke zin neemt hij aan, dat ook met het belang van de recht- en bewijszoekenden voldoende rekening is gehouden.

Voor wat betreft de waardering van het historisch belang conformeert de Raad zich aan de inbreng van de externe deskundige tijdens de totstandkoming van het ontwerp en de daarover bereikte overeenstemming. Verder ondersteunt de Raad diens verzoek om zo spoedig mogelijk te bezien hoe steekproefsgewijs bewaren van bepaalde typen bestanden in het belang van het historisch inzicht mogelijk is.

Nadere beoordeling van de ontwerp-lijst

In aansluiting op bovenstaande overwegingen en bevindingen heeft de Raad de verschillende onderdelen van de ontwerp-lijst bezien. In algemene zin kan de Raad instemmen met de lijst; deze geeft hem slechts aanleiding tot de navolgende opmerkingen.

Handeling 20c

Deze handeling heeft betrekking op het goedkeuren van universitaire jaarverslagen (inclusief de jaarrekeningen) en vanaf 1997 begrotingen. De neerslag van deze handeling wordt voor vernietiging voorgedragen. Bij deze waardering is afgeweken van het advies van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis met als argument dat de besluiten van deze handeling worden bewaard bij het College van Bestuur. De Raad veronderstelt dat de neerslag van bovengenoemde handeling uitgebreider informatie bevat over discussies binnen de

Universiteitsraad, welke relevant kunnen zijn voor historisch onderzoek. Derhalve wil de Raad deze neerslag voor bewaring in aanmerking laten komen.

Handeling 346

Deze handeling heeft betrekking op het afgeven van verklaringen betreffende met goed gevolg afgelegde tentamens (OU). De externe deskundige heeft tijdens het driehoeksoverleg voorgesteld om, vanwege het belang van historisch onderzoek, de neerslag van deze handeling voor bewaring in aanmerking te laten komen. De andere betrokkenen vonden een termijn van honderd jaar ruimschoots voldoende voor onderzoek. De Raad constateert dat het belang van deze neerslag voor historisch onderzoek niet ter discussie staat. Hij ziet geen argument om de neerslag van deze handeling voor vernietiging aan te merken.

Handeling 447-477

Deze handelingen hebben betrekking op het uitvoeren van het vastgestelde arbeidsvoorwaarden- en personeelsbeleid (personeelsbeheer). Voorgesteld wordt om de neerslag van deze handelingen voor vernietiging in aanmerking te brengen. De Raad merkt op dat vanuit het belang van historisch onderzoek in ieder geval inzicht moet blijven bestaan in het verlenen van toestemming tot het verrichten van nevenwerkzaamheden (handeling 450) en, het vaststellen van opleidings- en begeleidingsplannen voor assistenten in opleiding (handeling 474). De neerslag van deze handelingen dient voor bewaring in aanmerking te komen omdat de eerste genoemde handeling veel inzicht kan verschaffen over de relatie tussen de universiteit en haar omgeving en de tweede over een kernfunctie, namelijk het opleiden van promovendi. Voor de neerslag van de overige handelingen dringt de Raad er op aan om nader te bezien of deze - geheel of gedeeltelijk - bewaard kunnen blijven vanuit het belang voor historisch onderzoek naar arbeidsvoorwaarden en personeelsbeleid. De ingebrachte argumenten om deze neerslag voor vernietiging in aanmerking te brengen: “de neerslag levert slechts een fragment van het beoogd inzicht op” en “het betreft geen kerntaak van de universiteiten”, zijn voor de Raad niet overtuigend en bieden geen grondslag voor de uitgebrachte waardering.²⁶

²⁶ Brief aan de Staatssecretaris van Cultuur, kenmerk arc-2000.876/2, van de Raad voor Cultuur, betreffende Actualisering selectielijst archiefbescheiden Beleidsterrein “Wetenschappelijk Onderwijs, openbare en bijzondere universiteiten”.